

1. Драган Ю. М. Стилiстичнi функцiї фразеологiчних одиниць в прозi. *Науковий часопис НПУ iм. М. П. Драгоманова. Серiя 8. Фiлологiчнi науки (мовознавство i лiтературознавство)*. 2017. Вип. 9. С. 49-55.
2. Кiдрук М. Доки свiтло не засне назавжди: роман. Харкiв: Клуб Сiмейного Дозвiлля, 2019. 560 с.
3. Ужченко В. Д. Стилiстичне використання фразеологiзмiв. Киiв, 1990. 115 с.
4. Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Українська фразеологiя: навч. посiбник. Харкiв: Основа, 1990. 167 с.
5. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологiя сучасної української мови: навч. посiбник. Киiв: Знання, 2007. 494 с.

Марія Левицька,

Науковий керiвник – кандидат фiлологiчних наук,
доцент Ірина Бабій,
Тернопiльський національний педагогiчний
унiверситет iменi Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ «СОЛЯРІС» СТАНІСЛАВА ЛЕМА

Фразеологiзми як об'єкт дослідження є цікавою та актуальною темою для лiнгвiстичних досліджень. Вони вiдображають мовотворчiсть та еволюцiю мовного вжитку, а також вплив суспiльних, культурних та технологiчних змiн на мову. Фразеологiзми були предметом дослідження багатьох вiтчизняних та зарубiжних мовознавцiв: Олександра Потебнi, Яна Мiхайловського, Леонiда Булаховського, Вiктора Ужченка, Галини Удовиченко, Ірини Гнатюк, Лариси Скрипник, Наталії Венжинович та iн.

В останнi десятирiччя активiзувалися дослідження фразеологiчних одиниць (ФО) в рiзних аспектах. Актуальним сьогоднi є лексикографiчне опрацювання фразеологiзмiв, сформовано окрему галузь – фразеографiю. Фразеографiчнi працi мiстять iнформацiю не лише про фраземне багатство мови, а й про iдiостиль письменникам [1]. «Оскiльки основними ознаками ФО

є семантична місткість, потужна емоційна експресія та оцінність, фразеологізми посідають помітне місце в художньому мовленні» [1, с. 290].

Твори польської літератури постійно знаходяться під пильною увагою літературо- та мовознавців. Актуальність аналізу та досліджень творчості польських письменників визначається передусім їх спрямованістю на особливості використання художнього слова. Одним із найчастіше використовуваних стилістичних засобів у творах є фразеологія. Матеріалом для дослідження ФО, розкриття їх функцій і значень послужить роман відомого польського письменника Станіслава Лема «Соляріс».

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою подальшого вивчення мови творів польського письменника Станіслава Лема, вираження його творчості і світобачення через фразеологізми, визначення статусу ФО у романі, з'ясування їхнього концептуального наповнення.

Мета нашої праці – проаналізувати фразеологізми в романі Станіслава Лема «Соляріс», з'ясувати їх семантику та функціонування у творі. Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань: укласти картотеку фразеологізмів; розкрити їх значення у романі «Соляріс»; здійснити семантичну класифікацію фразеологізмів.

Зображений світ, який є витвором уяви (підтвердженої знаннями), у науково-фантастичній прозі є транспозицією відомого світу. Фантастична мова безпосередньо ґрунтується на реальній мові. Розповідаючи про майбутнє, автор повинен використовувати мову, яку зможуть зрозуміти його читачі. Однак, створюючи фіктивну реальність, він може використовувати численні лексичні прийоми, з яких найбільш поширеним є використання фразеологізмів та неологізмів, що називають предмети, явища, обладнання, які насправді не існують. Станіслав Лем вважається майстром творення подібної лексики. Він є найвидатнішим творцем науково-фантастичних романів, його книги перекладені на сорок одну мову, мають тираж двадцять сім мільйонів примірників [5]. Його вважають найпопулярнішим польським письменником за межами країни. Унікальність автора полягає у прагненні розкрити правдиву

істину про людину і світ навколо неї. Лем насамперед був філософом, «любителем мудрості», який обрав науково-фантастичну прозу, як сферу для свого висловлювання [4].

Роман «Солярис» – один із найцікавіших книг післявоєнної науково-фантастичної прози. Це твір про можливість пізнання, контакт із позаземною, розумною формою життя. Роман розповідає про беспорядність і самотність людини в космосі, про неможливість, незважаючи на свою волю, зв'язатися з інопланетними істотами, про безсилля науки та й врешті про людську пам'ять. Вона є сутністю людини, навіть далеко від Землі, серед зірок і планет, без звичного ритму життя, не можна позбутися власної історії. «Як би далеко не залетіла людина в космос, завжди забере з собою баласт людських звичок і земних тягарів. Вона не може дистанціюватися від своєї пам'яті, своєї совісті, і все одно переживе свою людську драму за будь-яких обставин» [2].

Одним із способів вираження художньої ідеї, оформлення специфічного фантастичного контексту виступає фразеологія. Із врахуванням семантико-граматичного підходу науковці традиційно класифікують ФО на:

1) фразеологічні зрощення. Термін використовується в лінгвістиці для опису певного типу ФО, які складаються з двох або більше слів і мають складну, неочікувану для носія мови семантику. Вони характеризуються тим, що не можуть бути розібрані на окремі компоненти і втрачають свою значущість, якщо розглядати кожне слово окремо. Основні риси: семантична неоднорідність, нестандартність, стійкість у вживанні, структурна нерозривність, ідіоматичність. Фразеологічні зрощення представляють собою цікавий аспект мовної системи, що відображає творчий підхід носіїв мови до виразності та комунікативної потреби;

2) фразеологічні єдності - це стійкі вислови або конструкції, які складаються зі слів, зазвичай вже замовчуваної єдності в мові. Це включає в себе фразеологізми, а також приказки, прислів'я, крилаті вирази та ідіоми. Основні риси: семантична єдність, різноманітність форм та типів, стійкість у вживанні. Фразеологічні єдності є важливою частиною мовної культури, яка

відображає особливості менталітету, традицій та способів вираження думок у певному мовному співтоваристві. Вони виконують важливу комунікативну функцію та допомагають збагачувати та розширювати мовленнєві можливості носіїв мови;

3) фразеологічні сполучення - фіксовані комбінації слів або фраз, які використовуються як єдині цілісні одиниці в мовленні. Це можуть бути вирази, які мають певне фіксоване значення та використовуються у певних контекстах. Фразеологічні сполучення можуть бути стандартними, широко вживаними в мовленні, або специфічними для певного жаргону, професійного мовлення або діалекту. Основні риси: фіксованість, різноманітність типів, стійкість вживання.

Фразеологізми, вжиті в романі «Соляріс», також можна так класифікувати:

- фразеологічні зрощення: *stanąć dęba* (6) – *стати дибки* (запротестувати, завдати комусь; в іншому значенні – *нервувати* або *злякатися*); *nie zdawać sobie sprawy* (5) – *не мати зеленого поняття* (не брати до уваги, не хвилюватись з приводу чогось або не усвідомлювати); *szczeka odpadła* (9) – *відвисла щелепа* (здивуватись).

Bo ogromny krąg, jaki zataczało wokół mnie słońce, stanął dęba wraz z równiną, ku której leciałem.

- фразеологічні єдності: *wydużać z siebie słowa* (11) – *видавляти з себе слова* (говорити неохоче або говорити через страх); *głębokie jak cięcia* (9) – *глибокі як рани* (вжито для порівняння); *kołysać się jak ciężar* (7) – *гойдатись як тягар*; *podskoczyć jak balonik* (8) – *підскочити як м'ячик* (вжито для точного опису ситуації).

Z rozluźnionych palców wypadła mi gruszka i podskoczyła kilka razy jak balonik.

- фразеологічні сполучення: *poza zasięgiem widoczności* (5) – *поза межею бачення* (щось недосяжне, що перевищує наші очікування).

Że nie udało mi się zobaczyć Prometeusza – musiał być już.

Використання фразеологічних зрощень надає сюжету несподіваної семантики та підкреслює важливі моменти в розвитку подій. Наприклад, ФО "stanać dęba" не лише описує фізичну дію чи стан «стати нерухомим», а й виражає протест або здивування. Автор використовує фразеологічні єдності, що збагачують текст і відображають особливості мовної культури. Такі вирази, як "wyduszać z siebie słowa", "głębokie jak cięcia", допомагають уявно зобразити ситуацію та поглиблюють розуміння персонажів. Фразеологічні сполучення надають тексту образності та емоційності. Наприклад, вираз "roza zasięgiem widoczności" надає ситуації загадковості та таємничості.

Отже, використання фразеології у творі "Солярис" є важливим елементом створення образності та експресивності тексту, що поглиблює розуміння сюжету та персонажів.

Список використаної літератури:

1. Бабій І. М. Фраземіка творів Богдана Лепкого: загальномовна та індивідуально-авторська. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 47. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 290-300.
2. Zob. A. Smuszkiewicz, *Zaczarowanagra. Zarys dziejów polskiej fantastyki naukowej*, Poznań 1982, s. 246.
3. Zob. G. Dziamska-Lenart, *Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej*, Poznań 2004, s. 15.
4. Zob. J. Jarzębski, *Posłowie*, w: S. Lem, *Bajki robotów*, Warszawa 1983, s. 194–195.
5. Zob. M. Olszewski, R. Radłowska, *Lem w drodze na Marsa*, „Duży Format” 2006, z. 14, s. 4.

Марія Муц,
Науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Тетяна Вільчинська,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка